

ԳԵՈՐԳ ԶՈՒԲԱՐ: ՎԷՊԵՐ Ե ՊՍՏԿԵՐՆԵՐ: Փոքր քառաձալ, 292 էր.
տառ. № 10, Թուղթը հասարակ Տպարան Տէր-Արքահայրանի:
Ռօստով, 1889 թ., գինը 1 ր. 50 կոպ.

Պ. Զուբարի գիրքը կարդացում է հետաքրքրութիւնով և տալիս է մի քանի խորհրդածութիւնների նիւթ. Գիրքը բաղկացած է 6 երկերից, որոնցից միայն երկուսը՝ «Բարեգործները» և «Մահտեսի Սարգիսը» իբրև բաւականին վաշտղած և լուրջ վէպեր առանձին ուշադրութեան արժանի են:

Այդ վէպերի մէջ երիտասարդ հեղինակը ցոյց է տալիս հասարակական երևութիւնները դիտելու և ըմբռնելու տաղանդ. Նա ներկայացնում է այդ վէպերի մէջ զանազան դասակարգներից առած անձերի մի մեծ շարք: Առաջին վէպում նա նկարագրում է քաղաքացիին կեանքը, իսկ երկրորդում՝ գիւղական:

Ծանօթ լինելով իւր նկարագրած կեանքի երևութիւններին և ղգալով նոցա բնական զարգացումի ուժը—հեղինակը իւր վէպի մէջ հետևում է գործողութիւնների կատարելուն և գրում է իւր հերոսների պատմութիւնը, ինչպէս կեանքն է թելադրում: Այդ պատճառով վէպերը վերջի վերջոյ դուրս են գալիս տարբեր աչն դիտաւորութիւններից, որ ունեցել է ըստ երևութիւն ինքը հեղինակը: Զորօրինակ՝ «Բարեգործներ» վէպի մէջ նա չէ կարողանում համոզել ընթերցողին՝ թէ օրիորդական միջնակարգ կրթութիւնը մնասակար է, չը նախելով նորան, որ հեղինակը թէ վէպի վերնագրով և թէ բփշկ Մուրադեանցի բերանը դրած ճառով

ցանկանում է ասել այդ բանը: Շնորհիւ վէպում բերւած փաստերի, ընթերցողը հեղինակից տարբեր դատար է կազմում հասարակական երևութիւնների նշանակութեան մասին:

Հեղինակը չէ վախենում անսպասելի դրութիւններ ստեղծել, նոր հանգուցներ և կշիռուներ մտցնել իւր վէպերի մէջ: Այդ լատկութիւնը կարող է կեանք ուսումնասիրողի, վիպասանի համար մեծ արժանաւորութիւն համարւել. մինչդեռ հնարող և վերացական վիպագրողին դա կարող էր մնասել—զարձնելով վէպերը և նոցա հերոսների արարքը մտացածին:

Անցնենք վէպերին: Ահա «Բարեգործներ» վէպի բովանդակութիւնը:

Նոր-Նախիջևանում բացւում է մի գիշերօթիկ օրիորդական դպրոց, ուր աշակերտում են զանազան դասակարգի աղջիկներ: Աշակերտների թւումն է և խեղճ կօշկակար Կարապետի աղջիկ Սառան, որը կազմում է վէպի գլխաւոր հերոսուհին: Սառան մնալով մի քանի տարի դպրոցում՝ կամաց-կամաց մոռանում է աչն խեղճ տնակը, որի մէջ ինքը ծնւել է և ընտելանում է աւելի փափուկ և չքեղ կեանքի և աւելի մեծ պահանջների, քան նորան կարող է տալ իւր հօր տնակը և հասարակութիւնը: Դպրոցի աշակերտուհիների միջոցով ընկնում է նաև հարուստ ընտանիքների, որտեղ մի անգամ նա լսում է սաղօնական մի երիտասարդի զւարճախօսութիւն:

նը և վետոյ սիրող առաջարկը, որից մատաղահաս Սառան չշմում է։ Բայց վետոյ համոզելով, որ երիտասարդի առաջարկածը հետևանք է միայն թեթևութեան և փչացած լինելուն—հիւանդանում է։

Դպրոցում Սառալին հովանաւորում է վարժուհի Հեղինէն, որը ներկայացնում է մեր առաջ իբրև դաստիարակուհի բարի, ճիշդ իւր գործին, բայց միևնույն միջոցին պաշտօնական, զուրկ զգացմունքների ալն բուռն շարժումներից, որ կաղմում են աւելի աշխույժ բնաւորութիւնների լատկանիչը և կեանքը։

Հեղինէն մարդու է գնում բժիշկ Մուրադեանցին, մի երիտասարդի, որին հեղինակը աշխատում է ցոյց տալ իբրև լուրջ մտածող հասարակական շահերի համար։

Սառան թէ իւր հիւանդ ժամանակ և թէ դպրոցից դուրս գալուց վետոյ, հանդիպելով լաճախ բժիշկ Մուրադեանցին, համոզւելով նորա բարութեան, լրջութեան և համեստութեանը՝ սկսում է կամաց-կամաց սիրահարւել նորա վերայ և տեսնելով որ այդ սիրող զարգացումը լաւ հետևանք չէ խոստանում, թողնում է առ միշտ իւր այդ ծանօթների շրջանը և դառնում է իւր հօր անշուք տնակը։ Ծնողները ուրախանում են, գգւում են, պատում են Սառալին, բայց չեն կարողանում մարսել նորա դիրքը, գոյութիւնը, սովորութիւնները, նա մանաւանդ մալրը, որ դեկավարում է իւր չրջապատողների բամբասանքների իմաստով։ Հայրը չը կարողանալով հասկանալ Սառալին, ալնու ամենալինի սիրում է սաս-

տիկ իւր աղջկան. բայց կնոջ դէմ չէ կարողանում երկար խօսել։ Սառան ինքը ևս զգում է իւր անլարմար վիճակը։ Սկզբում նա փորձեր է անում գրականութիւնով զբաղւելու, թարգմանում է վէպեր, ուղարկում է մի հաւ լրագրի, վետոյ ձեռնարկում է ինքնուրոյն մի վէպ գրելու, որ չէ լաջողւում և վետոյ, համոզւելով, որ գրական աշխատանքը ապրուստի միջոց չէ կարող տալ—սկսում է կարով զբաղւել։ Այդ միջոցին Սառալի մալր Շուշանը աշխատում է իւր աղջկան տաքացնել Միքայէլ անուհով մի գործակատարի վերայ։ Որչափ էլ Սառան հոգւով, սրտով դէմ է Միքայէլին ման մի փեսացուին, բայց և այնպէս, ընկճած հանգամանքներից՝ համաձայնւում է նորան մարդու գնալու։ Միքայէլը անկիրթ մարդ է, մի քանի արտաքին ձևեր սովորած Աստրախանում և բոլորովին անլարմար Սառալի հետ կենակցութեան։ Միքայէլը իւր գործատուի սնանկութեան պատճառով զրկւում է տեղից և նոր տեղ չի կարողանում ստանալ, որովհետև պահանջում են, որ գործակատարը աւելի պատրաստած մարդ լինի։ Երկու տարի Միքայէլը մի կերպ կառավարում է տունը, սպառւում է կիտած պաշարը և վերջապէս անձնատուր է լինում արեքցութեան։

Սառան Միքայէլի հետ չէ տեսնում քաղցր օրեր։ Նոցա փոքրիկ աղջիկ Անիկը ծնւում է և մեծանում հիւանդ, թուլ, և վերջապէս մեռնում է։ Միքայէլի արեքցութիւնը և կասկածաւոր անձերի հետ ընկերակ-

ցութիւնը հասցնում են նորան վերջապէս բանտի:

Սառան ինքը տկարացած, թուլացած աղքատութեան մէջ, զրկւած իւր դաւակից, զրկւած սիրուց—մաքառում է քաղցածութեան դէմ: Յոյս չ'ունենալով կար անելուց ալնքան շահել որ ապրի, համաձայնում է երկաթուղու կախարանում քարածուխ կրել, ենթարկւելով ցրտի, զրկանքների և վերջապէս ուժասպառ թողնում է ալս աշխարհը: Սորանով վերջանում է վէպը:

Եւ արդէս Սառան, Կակաբեան օրիորդական դպրոցի արջ սանուհին, ներկայանում է մեր առաջ մի անձնաւորութիւն, որ փորձ է անում և՛ դրական աշխատանքով ղեաղել և՛ կար անել, և՛ տան գործ անել և՛ քարածուխ կրել և դարձեալ չէ կարողանում ապրել ալս աշխարհում շնորհիւ ձախորդ հանգամանքների:

Այժմ մի ալսապէս խնդիր դնենք: Եթէ Սառան Կակաբեան դպրոցի սանուհի չըլինէր—արդե՞ծք լաւ կ'անցնէր նորա կեանքը գործակատար Միքայէլի հետ, որին ոչ ով տեղ չէ տալիս նորա տգիտութեան պատճառով: Անկիրթ Սառան նորանով կը զանազանէր կրթւած Սառալից, որ գուցէ ալնքան սաստիկ չէր զգալ իւր կեանքի վերին աստիճանի անտանելիութիւնը և կը վերադարձեր բոլորը իւր ճակատագրին: Բայց Միքայէլի հետ նա ևս չէր ունենալ կեանք:

Այնու ամենալնիւ հեղինակի շօշափած խնդիրը գործնական է, որովհետև վերաբերում է մեր դպրոցական գործի նպատակալարմար կադմակերպութիւն տալուն:

«Բարեգործներ» վէպում բաւականին լաջողւած տիպ է ինքը հերոսուհին՝ Սառան, որի կեանքը իսկապէս սկսում է հետաքրքրել ընթերցողին. բայց վէպի երկրորդ կիսում մնում են պակաս և չը նկարագրած տեղեր, որոնք մասամբ լրացնում են ընթերցողի երևակայութիւնով:

Բնական են Սառալի ծնողները, թէ բարի Կարապետը և թէ սահմանափակ Շուշանը:

Առհասարակ «Բարեգործներ» լաջողւած և հետաքրքրական վէպ է:

Անցնենք միւս վէպին, որ կրում է «Մահտեսի Սարգիս» վերնագիրը:

Գիւղացի Գրիգորը հասակն առած աղնիւ մարդ էր և աչքի փուշ էր բոլոր վախառուների և կաշառակերների համար: Նա ունէր մի աղջիկ, որին սիրում էր նորա հարեան Կարօն: Գրիգորը իւր մտքերին արձագանք գտնում էր գիւղական ուսուցիչ Սանբէգեանցի կողմից: Բայց երկուսն էլ անզօր էին մի որ և է դրական փոփոխութիւն մտցնելու գիւղում: Գրիգորը որչափ և դէմ էր հին տանուտէր կաշառակեր Մահտեսի Սարգսին, ալնու ամենալնիւ ոչ միայն չը կարողացաւ արգելել նորա վերընտրութիւնը, այլ և թշնամացրեց իւր հետ: Այդ թշնամութեան դարդացումը կազմում է վէպի առաջին մասը: Մահտեսի Սարգիսը աշխատում է չարչարել Գրիգորին. մի անգամ վճարած հարկերը նորից պահանջում է և ստանում է. նա հետևում է Գրիգորին, երբ սա դնում է անտառը դադանի վալս կտրելու, և ալն տեղ նորան սպառնում է տանելու դատարան: Գրիգորը սաստիկ կատաղած

բռնում է Մահտեսու օձիքից և սկսում է խեղդել, մինչև որ սորա ձառնը կտրւում է: Գրիգորը չէ սպասում ուշքի եկած Մահտեսու վրէժին, շուտով հիւանդանում է և մեռնում: Գիւղում Մահտեսի Սարգիսը ալնուհետև դառնում է իւր արբանեակներով միասին (որոնց թւումն է և տէր-Յսալին) անսանձ և տիրապետող Նորան թելադրում են, (տէր-Յսալին), որ լաւ կ'անի եթէ պսակւի և մատնացոյց են անում հանդուցեալ Գրիգորի աղջկա՝ Կարօյի հարձնացու Մաշօյի վերալ: Մահտեսին համաձայնում է, թէ և համարում է աղբանը դժւար իրագործելի: Մահտեսու երկրորդ նպատակին ձգտելը և հասնելը կազմում է վէպի երկրորդ մասի բովանդակութիւնը: Հանգամանքները նպատակում են Մահտեսուն, որովհետև Գրիգորի ընտանիքը, զրկւելով աշխատող ուժից, աղքատանում է օրից օր և հասնում է չքաւորութեան վերջին աստիճանին: Իսկ Կարօն, թէ և մասամբ օգնում է, բայց ինքն էլ ազատ չէ իրանց տան հոգսերից: Բանը վերջանում է նորանով, որ Գրիգորի աղջիկը համաձայնում է հարուստ Մահտեսուն մարդի գնալ: Կարօն կատաղում, սարսափում է և մի օր, կիսահարբած դրութեան մէջ, կրակ է տալիս Մահտեսու դէզը, նպատակ ունենալով հրդեհել ամբողջ տունը: Նորան բռնում են և ուղարկում են Սիրիւ:

Վէպը կարդացւում է հետաքրքրութիւնով և մի քանի տեղեր խորհրդածութեան հիւթ են տալիս: Յաջողած տեղ է — Կարօյի իրան խորթ զգալը իւր նախկին ընկերակից գիւղացի, իսկ ալժամ Լազարեան ձեմա-

րանում ուսում առած Սանբէգեանի հետ: Կաջող է անտառի մէջ պատահած Գրիգորի և Մահտեսու կռիւ տեսարանը. շատ չաջողած է Կարօյի հետ պատահած գինեւան տեսարանը և դէշ կրակ տալը: հետաքրքրական է գիւղական վարչութեան մէջ կատարած տեսարանը, երբ Գրիգորից կրկին պահանջում են մի անգամ վճարած հարկը:

Վէպը թուլացնում են հետեւեալ պակասութիւնները: — Գրիգորի և Սանբէգեանի տրպերը թույ են. գիւղացի Գրիգորը բարձր ոճով է խօսում (եր. 177, 185). նորա աղջիկ 18 տարեկան Մաշօն սկիզբները շատ է միամիտ խօսում (188, 191, 193). բոլորովին կարելի է դէն ձգել մի քանի չալտնի տողեր 198 երեսում. գինեւանաւ Ղուկասը ալնպէս է նկարագրւած, որ, կարծես, նա աւելորդ է աղբ վէպում և շատ էլ չաջող չէ. նոյնպէս քիչ գեր է կատարում և Նաղլու խանը: Ինքը՝ Մահտեսի Սարգիսը բաւականաչափ որոշ տրիպ չէ: Սանբէգեանի խօսակցութիւնները մասամբ անբնական են. դորօրինակ՝ լոյսի և խաւարի մասին ալնտեղ, ուր դրած է՝ չէ սաղում իբրեւ խօսակցութիւն (եր. 172) և այլն:

Հեղինակը ի չարն է գործ դնում նկարագրելու և բառեր գործածելու ժամանակը. չափազանցութիւնները տալիս են գրւածքին արհեստականութիւն: Շատ սիրում է աւելորդ տեղը և շատ լաճախ խօսել եղանակի մասին. դորօրինակ՝ «Բարեգործներ» վէպում համարեա ամեն մի գլուխ սկսում է եղանակի նկարագրութիւնով: Աւելորդ են լատիներէն բա-

ռերը (եր. 220, 226, Ֆրանսերէն սխալ bon monde 35 երեսում): Լաւ կը լինէր, փոխանակ ստոր դասակարգ, ասել՝ հասարակ դասակարգ: Ի վերջոյ պէտք է լալտենք, որ տպագրական սխալները անհամար են:

Բացի փշտտակած երկու վէպերից, պ. Զուբարը իւր գրքում տալիս է մի սանտիմենտալ և անկաշիւ վէպիկ՝ «Նա սպասում է դեռ» և երեք ավարանական փորձեր—«Մի վարդի պատմութիւնը», «Յիմար ոչխարներ» և «Մոռացած շուն»: Այլաբանական գրածները շատ դժար են լաջողւում, մինչդեռ նոքա մեծ ժամանակ և ուղեղի գործողութիւն են պահանջում մարդուց: Պ. Զուբարը գեղեցիկ երեսներ է նւիրում ընթերցողին

«Վարդի պատմութեան» մէջ, լաջողւած խօսակցութիւններ՝ «Յիմար ոչխարներին» մէջ և դարձեալ չէ հասնում իւր նպատակին: Ընթերցողը չէ հասկանում վարդ մօր և վարդ աղջկայ բնական դրութիւնը, չէ կարողանում ըմբռնել թէ ինչպէս գալիքը, պատառելով ոչխարներին, հանգիստ են թողնում ալծերին և ալն: Վերջացնելով մեր խօսքը, պէտք է ասենք, որ պ. Զուբարը իբրև կեանքի հանգամանքների վիպագրող, հասարակական երևոյթների և անձնաւորութիւնների վիճակը քննող, հացի խնդիրը և բարոյական պահանջների խնդիրը միմեանց հետ չփող՝ լարգելի հիւր է մեր գրականութեան համար:

ՔԼ.

ՆՈՐ ՍՏԱՅԻԱՍ ԳՐԲՆՐ.

Վիլլիամ Շէքսպիր: ՀԱՄԼԷՏ. ողբերգութիւն հինգ արարւածով: Թարգմանութիւն Սենեքերիմ Արծրունու, Հրատարակութիւն Բարսեղ Քամալեանցի, Թիֆլիս, տպ. Ռօտինեանցի, 1889 թ.:

ՈՎԷ ՀՆԱՐԵԼ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ, Թարգմ. Երուանդ Ղազարեանցի, Թիֆլիս, տպ. Վարդանեանցի. 1888 թ.:

ՏՐԳՕ: ՂԱԼԻ ԱԴԱԹՆԵՐԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ.— ձպտողտ քօլատ կտրի, Թիֆլիս, տպ. Մարտիրոսեանցի. 1889 թ.:

Բաբայեան Աւետիք, դօքտօր բժշկականութեան, ԲԱՐԱԿԱՑԱԻ-ԹՕՔԱԽՏԸ ՏԱՐԱԲՈՒԽԻ ՀԻԻԱՆԴՈՒԹԻԻՆ Է. Նորա տարածման առաջն առնելու միջոցներ: Հրապարակական ընթերցանութիւն: Թարգմ. Լևոն Մելիք-Աղամանի՝ հեղինակի խմբագրութեամբ, Թիֆլ. տպ. Մարտիրոսեանցի 1889.

Араханіяецъ Ав. д-ръ гос. н. Страсб. ун. Закавказскіе шелкомотальныя заводы. Изданіе Кавк. общ. Сельск. хоз. Типлисъ, 1889 г.